

A close-up photograph of a wooden door with a brass handle and a blue textured glass panel. The door is made of dark wood and features a large, ornate brass handle. The glass panel is made of blue, textured glass with a wavy pattern. The door is set in a wooden frame.

ERFGOED BRUSSEL

April 2017 | Nr 22

Dossier **ART NOUVEAU**

Varia **DE EIGENDOM *LE FÉBURE***
REMIGIO CANTAGALLINA

ERFGOED BRUSSEL

April 2017 | Nr 22

Dossier ART NOUVEAU

Varia DE EIGENDOM LE FÈBRE
REMIGIO CANTAGALLINA

HET EIGENDOM *LE FÉBURE*

IDENTIFICATIE VAN EEN BRUSSELS HERENHUIS UIT DE 17DE EEUW

STÉPHANE DEMETER

HISTORICUS, DIRECTIE MONUMENTEN EN LANDSCHAPPEN

De familie Le Fébure op de binnenplaats van hun herenhuis aan de Magdalenestraat in Brussel (Olieverf op canvas door L. Volders van 1666, KBS in depot gegeven aan MSB).

Afb. 1

Zicht op Brussel van het einde van de 17e eeuw: in het midden de uitzichttoren van het herenhuis Le Fébure (Olieverf op canvas, toegeschreven aan Théodore Van Heil, KMSKB, 3839).

De Koning Boudewijnstichting kocht, in oktober 2016, op een openbare verkoop met de steun van privémeccenasen een spectaculair Brussels schilderij uit de 17de eeuw. Het schilderij werd toevertrouwd aan het Museum van de Stad Brussel en wordt sinds 5 december jl. tentoongesteld in het Broodhuis aan de Grote Markt. De Koninklijke Musea voor Schone Kunsten van België (KMSKB) trachtten dit werk reeds aan te kopen bij de verkoop van de Febvre-verzameling in Parijs in 1882. Sindsdien werd het in de loop van de 20ste eeuw tweemaal openbaar verkocht. Het schilderij was enkel gekend van een gravure uit 1882 en de zwart-witfoto's van de verkoopcatalogi¹.

.....

EEN HERNIEUWDE KENNISMAKING MET EEN BRUSSELS WERK

Het werk is geschilderd met olie-
verf op een doek met aanzien-
lijke afmetingen (170 cm x 225 cm)
en is ondertekend en gedateerd:
L. Volders fecit 1666. Het beeldt een
familieportret af op het terras van
een Brussels herenhuis uit de 17de
eeuw. De groep bestaat uit 13 per-
sonen, onder wie er vijf een snaarin-
strument in de hand houden.

De eerste gekende beschrijving
van het doek dateert uit 1814. In die
periode was de herinnering aan de
naam van het herenhuis en de op
het schilderij afgebeelde familie
reeds vervaagd². In de tweede helft
van de 19de eeuw bevond het schil-

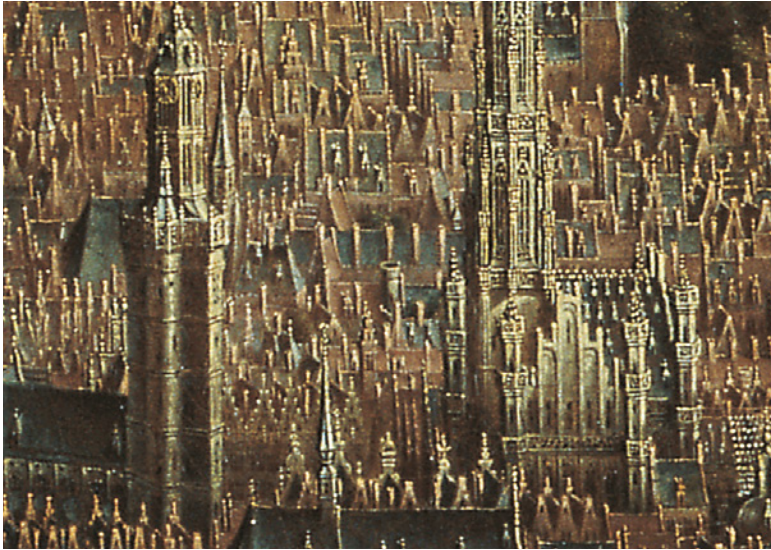
derij zich in Brussel, bij kunst-
handelaar en verzamelaar Léon
Gauchez. Deze laatste nodigde
Alexandre Pinchart (afdelings-
hoofd van het Rijksarchief) samen
met enkele leden van het directie-
comité van de Koninklijke Musea
voor Schone Kunsten van België en
Alphonse Wauters (archivaris van
de Stad Brussel) uit om het schil-
derij te bezichtigen "*om te trach-
ten achterhalen in welk herenhuis de
scène plaatsvond*", maar blijkbaar
zonder succes³.

.....

EEN OPMERKELIJK ENSEMBLE IN HET STEDELIJKE LANDSCHAP

De locatie van dit Brusselse heren-
huis wordt meteen onthuld door het

Afb. 2

Detail van het panorama van Brussel van Jean-Baptiste Bonnecredy. In het midden de witte uitkijktoren van het herenhuis Le Fébure (Olieverf op doek, omstreeks 1665, KBS in depot-gegeven aan KMSKB).

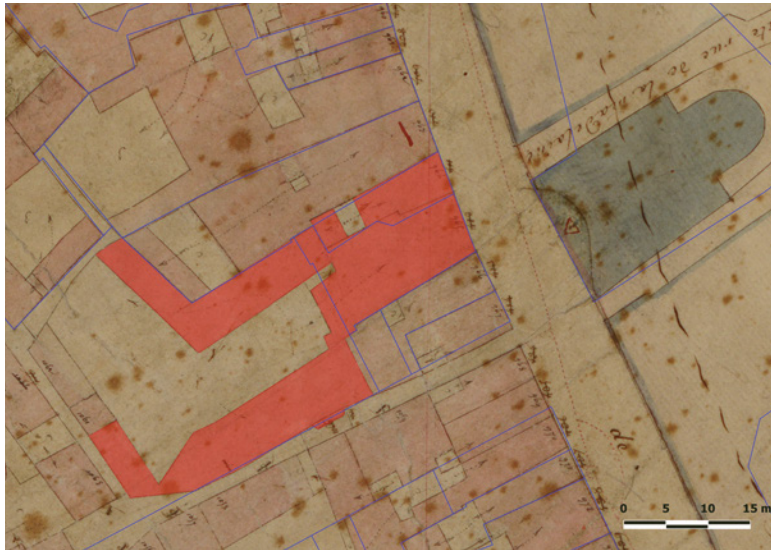
precieze en kenmerkende silhouet van de spits van het stadhuis van Brussel, met erbovenop het vergulde standbeeld van Sint-Michiel, links op de achtergrond van het schilderij.

Het beeld geeft de gevels weer aan de binnenplaats van een architecturaal geheel met verschillende vleugels, waarvan het uitzicht doet vermoeden dat ze niet gelijktijdig werden gebouwd. De buitengevels en de aanpalende wegen zijn niet zichtbaar. De grootte van het complex, met in het verlengde een terras en een lagergelegen tuin, geeft aan dat dit herenhuis een groot gedeelte van een huizenblok in het hart van de stad innam. De architectuur vertoont de kenmerken van een traditioneel Brussels gebouw in baksteen en witsteen uit de 16de en 17de eeuw met diverse elementen in renaissancestijl, zoals het ingangsportaal en de antieke medaillons aan de linkervleugel, een dubbele arcade met rustieke bossages op zuilen, een antieke buste in de rechtervleugel en een reeks bustes op sokkels in de tuin.

Een uitzonderlijk kenmerk van dit herenhuis is de traptoren op de hoek van de linkervleugel, die de overgang vormt naar een bescheidener gebouw, misschien een sierpaviljoen of een atelier dat uitsteekt op de tuin. Deze witgepleisterde traptoren steekt uit boven de nok van de daken van twee aanpalende gebouwen en heeft een uiterst zeldzame bekroning: een onoverdekt rond platform omgeven door een balustrade. Het is duidelijk een uitkijktoren vanwaar men genoot van een 360° panorama over de stad. Deze witte toren vormde een absoluut unicum in het lokale stedelijke landschap en is ook terug te vinden op twee andere 17de-eeuwse doeken met panorama's van Brussel. Enerzijds een doek dat wordt toegeschreven aan Théodore Van Heil, uit de jaren 1665-1695⁴, en anderzijds het grote panorama van Jean-Baptiste Bonnecredy, dat dateert uit 1664-1665⁵.

Het schilderij van Van Heil biedt een panoramisch zicht op de bovenstad (afb. 1), waar men op de achtergrond, van links naar rechts,

het Nassaupaleis⁶, het imposante dak van de Zavelkerk, de prachtige jezuïetenkerk en haar toren⁷ en, helemaal rechts, de 'Grote Toren' van de tweede stadsomwalling⁸ herkent. Deze topografie komt overeen met het stadsbeeld van het midden van de 17de eeuw; het uitzicht zou kunnen overeenstemmen met het zicht dat men destijds had vanop de toren van de Sint-Niklaaskerk in de benedenstad. De voorgrond ziet er daarentegen eerder landelijk en overwegend bebost uit, hetgeen niet overeenstemt met de toenmalige stedelijke realiteit van de buurt gelegen tussen de huidige Keizerslaan en de benedenstad. Het schilderij is dus een samengesteld werk dat een authentiek en betrouwbaar stadsdecor combineert met een verzonden landelijke mise-en-scène. Maar centraal in de compositie, in het middelste register, is een wit torentje te zien, bekroond met een onoverdekt platform dat omgeven is door een balustrade waarop verschillende mensen leunen die het uitzicht bewonderen. Van de gebouwen rondom het torentje zijn alleen de daken en de puntgevels zichtbaar, maar de drie vleugels van het gebouwencomplex dat afgebeeld is op het schilderij van Volders zijn er gemakkelijk op te herkennen. Vooreerst, links van het torentje, de achterkant van een puntgevel, eveneens witgepleisterd, waartegen de nok leunt van de linkervleugel die op het schilderij van Volders is te zien. Vervolgens, links van deze nok, een beetje op de achtergrond, de trapgevel van de achtervleugel van de binnenplaats van het schilderij van Volders. Tot slot, achter het torentje, een erg lange daknok die kan overeenstemmen met de rechtervleugel op het schilderij van Volders. Op dit punt beeldt het schilderij van Van Heil dus een realiteit af die perfect overeenstemt met die van Volders, maar dan gezien vanuit een loodrechte hoek.

Afb. 3

Het stad perceel dat overeenkomt met het herenhuis Le Fébure aangeduid op een uittreksel van het *Plan parcellaire de la ville de Bruxelles 1821-1832* (ASB, *Kaarten en plannen van Brussel en het Brussels gewest*, nr 62, sectie 8, blad 3; aanpassing door S. Vervust, KMKG).

Het grote panorama van Jean-Baptiste Bonnacroy is op dezelfde manier georiënteerd als het schilderij van Van Heil, maar vanuit een veel verder gelegen gezichtspunt. Het beeldt dezelfde kenmerkende details af: de witte toren met het uitkijkplatform en een identieke schikking van de daken (afb. 2). Het herenhuis in kwestie is dus gekend via drie onafhankelijke, eigentijdse iconografische documenten, waardoor de hypothese van een door de kunstenaar in scène gezette, denkbeeldige compositie kan worden verworpen. Het schilderij van Bonnacroy maakt het vooral mogelijk de klokkentoren, die ook rechts op de achtergrond van het schilderij van Volders staat, te identificeren als de achthoekige en met leisteen bedekte toren van de Maria-Magdalenakerk, die voorzien is van grote klankgaten waardoorheen de beiaard zichtbaar is. Daardoor kan dit herenhuis nauwkeurig in het stadswefsel gelokaliseerd worden, meer bepaald in het huizenblok dat tegenwoordig gevormd wordt door de Magdalenasteenweg, de

Duquesnoystraat, de Kerstenmannekenstraat en de Spoomakersstraat.

Deze Brusselse wijk werd grondig vernield tijdens het bombardement van 1695 dat, zoals we zullen zien, ook een verregaande impact had op dit herenhuis. De wederopbouw in de daaropvolgende jaren gebeurde dikwijls op basis van de overblijfselen van de vroegere gebouwen, met het oog op een zo snel en goedkoop mogelijke renovatie⁹. Het was dan ook aangewezen om op zoek te gaan naar het grondplan van dit herenhuis op de eerste perceelplannen van Brussel van het einde van de 18de eeuw en het begin van de 19de eeuw van de overeenkomstige sector van het bouwblok¹⁰. En inderdaad, op deze plannen staat tegenover de Magdalenakapel een uitzonderlijk groot perceel getekend dat wordt ingenomen door een gebouw met een brede gevel aan de Magdalenasteenweg en verschillende andere gebouwen aan de achterzijde, geschikt rond een binnenplaats en een tuin (afb. 3).

Het perceel strekt zich rechtstreeks uit tot het deel van de Kerstenmannekenstraat dat later de Duquesnoystraat zou worden en doet vermoeden dat er ook aan die kant een ingang was.

Het zicht dat op het schilderij van Volders wordt getoond, is dan ook genomen door met de Kerstenmannekenstraat in de rug naar het noordoosten te kijken. De vleugel achteraan de binnenplaats ligt parallel met de Magdalenasteenweg. De rechtervleugel ligt parallel met de huidige Duquesnoystraat, waarop ze is uitgelijnd. Links vullen de hoofd-vleugel, de hoektoren en de zijvleugel, die uitgaat op de lagergelegen tuin, een gedeelte van het huizenblok in de richting van de Spoommakersstraat, waarvan ze gescheiden worden door andere eigendommen waarvan de schoorstenen en puntgevels zichtbaar zijn.

VAN TOPOGRAFIE NAAR BIOGRAFIE

Op basis van deze nauwkeurige topografische lokalisatie en door het grote plan nr 1 dat bewaard wordt in het Stadsarchief van Brussel als leidraad te nemen, werd in de *wijkboeken*, die in het Rijksarchief in Anderlecht worden bewaard, een eerste archiefstuk gevonden over het statuut van dit herenhuis. Het betreft registers waarin tussen het midden van de 17de eeuw en het einde van de 18de eeuw alle vastgoedverrichtingen voor percelen en huizen binnen de Vijfhoek (aankoop, verkoop, schenkingen, hypotheek, ...) werden geregistreerd¹¹. Het register van de Magdalenawijk bevat een verkoopakte van 17 september 1695, waarin staat dat verschillende leden van de familie Le Fébure een groot herenhuis verkochten dat gelegen was aan de Magdalenasteenweg,

Afb. 4

Zicht op de Magdalenestraat in 1695, na het bombardement (Natuurgetrouwe tekening van Augustin Coppens, *Statens Museum for Kunst*, Kopenhagen, KKSgb5827).

tegenover de kerk, en dat bestond uit twee huizen aan de straat met een toegangsportaal, verschillende vleugels rondom een binnenplaats met tuin, stallen en een uitgang via de Kerstenmannekensstraat. Deze beschrijving komt perfect overeen met wat de hierboven beschreven iconografische en cartografische bronnen ons vertellen. Voorts wordt beschreven dat het goed grotendeels in staat van ruïne is — wat logisch is, vermits de verkoop minder dan een maand na het bombardement van 13-15 augustus 1695 plaatsvond. Er werd gepreciseerd dat de materialen die zich op het perceel bevonden deel uitmaakten van de verkoop en melding gemaakt van verschillende kelders, maar ook zolders, wat doet vermoeden dat de omvang van de vernielingen verschilde van het ene gebouw tot het andere¹².

Op het moment van de verkoopakte van 1695 verdwijnt dit herenhuis dus uit de portfolio van een belangrijke tak van de familie Le Fébure, die bijna een eeuw in Brussel gevestigd was¹³. Later onderzoek zal moeten uitwijzen vanaf welk moment dit herenhuis deel uitmaakte van het patrimonium van deze familie, maar het schilderij van Volders geeft hierover alvast ook rechtstreekse historische informatie. De wapenschilden die rechtsboven op het schilderij zijn geschilderd, zijn immers die van Gabriel Le Fébure en zijn echtgenote Marguerite de Foccant, die in 1663 in het huwelijk traden.

Gabriel Le Fébure, een rechtsgeleerde die administratieve en juridische functies uitoefende in staatsdienst, was onder meer raadsheer-assessor bij de Berg van Barmhartigheid in Brussel.

Bij patentbrief van koning Karel II van 30 maart 1684 werd zijn adellijk wapenschild bevestigd: 'een schild met dwarsbalken van zilver en azuur in tien gedeeld met daaroverheen een zilveren toren gemetseld van zand, het voornoemde schild bekroond door een open traliehelm met gouden bies, lambrekijnen en helmwronk van zilver en azuur, met als helmteken een uitkomende leeuw van zilver, gewapend en getongd van keel'.¹⁴ Zijn wapenschild werd samengevoegd met dat van zijn echtgenote Marguerite de Foccant, namelijk 'rood met een berg met drie gouden toppen, vetrekkend uit de gevierendeelde punt van keel met drie natuurkleurige mensenprofielen onder monnikskappen'.¹⁵

Uit deze waardevolle aanwijzing op het schilderij van Volders kan worden afgeleid dat het echtpaar op dat

moment het vruchtgebruik van dit herenhuis genoot. Het goed werd in 1695 verkocht, terwijl Gabriel Le Fébure reeds in 1691 was overleden. De verkopers waren waarschijnlijk de erfgenamen van dit deel van het persoonlijk familiegoed van Gabriel Le Fébure, met name voor de helft zijn jongste broer Alexandre, kanunnik van het Sint-Petruskapittel van Anderlecht, en voor de andere helft zijn schoonzuster Isabelle Catherine Sophie, weduwe van zijn broer Jérôme Le Fébure, handelend voor zijn neef Paul Joseph Le Fébure, enige zoon¹⁶.

WORDT VERVOLGD

Dit artikel wil een eerste tip van de sluier oplichten betreffende dit belangrijke werk dat recent naar Brussel is teruggekeerd, door de afgebeelde plaats en familie te identificeren. De Musea van de Stad Brussel hebben een interdisciplinaire werkgroep opgericht die zich de komende jaren zal wijden aan het onthullen van de schat aan informatie die dit unieke schilderij uit de 17de eeuw ons biedt. Dankzij de bevindingen over dit schilderij, zullen andere iconografische bronnen en archiefstukken, en ook de polymorfe gebouwen van dit huizenblok in het historisch centrum van Brussel, anders en grondiger herlezen en geïdentificeerd kunnen worden.

Zo kon reeds, dankzij de precieze lokalisatie en de staat van het gebouw, zoals beschreven op het moment van de verkoop vlak na het bombardement, de gevel van het huis Le Fébure geïdentificeerd worden in een van de tekeningen die Augustin Coppens enkele dagen na het bombardement maakte¹⁷. Het gaat om een zicht van de Magdalenastraat, vanaf het hoger gelegen deel van de Grasmarkt, met links de ruïnes van de Magdalenakerk en daartegenover, rechts, een indrukwekkende gevel in renaissancestijl met zeven traveeën

en vier verdiepingen, voorzien van een met hermen geflankeerde portiek¹⁸ (afb. 4). Op de achtergrond herkennen we eveneens de torenspits van de jezùietenkerk die afgebeeld is op de voornoemde schilderijen van Van Heil en Bonnacroy. Tot nu toe had deze uitzonderlijke Brusselse gevel de aandacht van architectuurhistorici nog niet getrokken, hoewel Alphonse Wauters hem terloops vermeldde in zijn artikel over het bombardement, dat verscheen in 1848: "quelquefois, au milieu des ruines, on distingue de beaux modèles du style Renaissance [...] entre autres [...] un rez-de-chaussée orné de cariatides dans la rue de la Madeleine"¹⁹.

Vertaald uit het Frans

NOTEN

1. Leen Kelchtermans bepaalde de plaats van dit schilderij in de catalogus van werken van de schilder Lancelot Volders (ook Louis Volders genoemd), geboren te Brussel in 1636 en overleden te Leeuwarden (NL) in 1723. KELCHTERMANS, L., 'Brussel - Leeuwarden: nieuwe gegevens over de Brusselse schilders Lancelot en Louis Volders', in VAN DER STIGHELEN, K., KELCHTERMANS, L. en BROSENS, K. (eds), *Embracing Brussels. Art and Culture in the Court City, 1600-1800*, Brepols, Turnhout, 2013, pp. 213-238.
2. Louis Volders, *Courrier de l'Art*, 1882, p. 188.
3. PICHART, A., 'Lancelot Volders', *Courrier de l'Art*, 1882, pp. 205-206.
4. KMSKB, inv. 3839; BÜCKEN, V., Zicht op Brussel, *Le peintre et l'arpenteur. Images de Bruxelles et de l'ancien duché de Brabant*, Brussel-Doornik, 2000, p. 262.
5. KMSKB, depot van de Koning Boudewijnstichting; BUSSERS, H., Zicht op Brussel, omstreeks 1664-1665, *op.cit.*, p. 95.
6. Het herenhuis is verdwenen, met uitzondering van de Sint-Joriskapel, die tegenwoordig geïntegreerd is in het complex gevormd door de gebouwen van het Algemeen Rijksarchief en de Koninklijke Bibliotheek op de Kunstberg.
7. De verdwenen Sint-Michielskerk, bevond zich ter hoogte van het Gerechtsplein.
8. Gesloopt, bevond zich ter hoogte van de Hertstraat.

9. CHARRUADAS, P., DEMETER, St., DE WAHA, M., HEYMANS, V. en SOSNOWSKA, Ph., *Cepi incendioque delievi... Enjeux politiques et réalité matérielle des destructions architecturales intentionnelles en Brabant méridional (XIIe-XVIIe siècles)*, in ENGELS, D., MARTENS, D., en WILKIN, A. (dir.), *La destruction dans l'histoire. Pratiques et discours*, Peter Lang, Brussel, 2013, pp. 204-212.
10. Dit onderzoek werd uitgevoerd door het team van de Koninklijke Musea voor Kunst en Geschiedenis dat verantwoordelijk is voor de gewestelijke archeologische atlas, Wij danken Marc Meganck en Soetkin Vervust voor hun medewerking.
11. VANRIE, A., *Inventaire des archives du Bureau des annotations de Bruxelles (wijckboeken)*, Brussel, AGR, 1993 [Onderzoekinstrumenten met beperkte oplage, T75].
12. Rijksarchief te Brussel (Anderlecht), *Archief van het Annotatiebureau van Brussel*, nr1354 (vroeger 2305/191), artikel 326.
13. LEJOUR, E., *Inventaris van het archief van de familie Lefebvre*, Algemeen Rijksarchief, Brussel, 1976 [I 198].
14. RIETSTAP, J.B., *Armorial général précédé d'un dictionnaire des termes du blason*, Baltimore, 2003, deel 1, p. 654 [reprint, Leiden, 1884]; *Le théâtre de la noblesse du Brabant...*, Luik, 1705, pp. 554-556 en 641.
15. *Idem*, p. 645.
16. Zie voetnoot 13 en *Idem*, p. 556, 644, 646 en 649.
17. DUVOSQUEL, J.-M., HOUSSIAU, J., en LOIR, Chr., *Conservé par l'image le souvenir des quartiers et des monuments détruits. Le cas bruxellois (1695-1910)*, in ENGELS, D., MARTENS, D., en WILKIN, A. (dir.), *op.cit.*, pp. 279-280.
18. De oorspronkelijke tekening wordt bewaard in het *Statens Museum for Kunst* in Kopenhagen onder de referentie KKSgb5827; een omgekeerde tekening van hetzelfde zicht, ter voorbereiding van een gravure, wordt bewaard in de KMSKB, inv. 2564b [cf. *Le peintre et l'arpenteur. Images de Bruxelles et de l'ancien duché de Brabant*, Brussel-Doornik, 2000, p. 250]; Richard van Orley heeft er een hoogwaardige gravure van getrokken, getiteld 'Vue des Ruines de la rue de l'Eglise de la Magdelaine montant à la Court', die op grote schaal werd verspreid tot het begin van de 18de eeuw [SAB, Iconografisch Fonds, C-8269].
19. 'soms vinden we te midden van de ruïnes mooie voorbeelden van de renaissancestijl [...], onder andere [...] een met cariatiden versierde benedenverdieping in de Magdalenastraat' WAUTERS, A., *Le bombardement de Bruxelles en 1695*, Brussel, 1848, p. 34.

COLOFON

REDACTIECOMITÉ

Jean-Marc Basy, Stéphane Demeter,
Paula Dumont, Murielle Leseqque,
Griet Meyfroots, Cecilia Paredes
en Brigitte Vander Bruggen.

EINDREDACTIE IN HET NEDERLANDS

Paula Dumont en Griet Meyfroots

EINDREDACTIE IN HET FRANS

Stéphane Demeter

SECRETARIAAT VAN REDACTIE

Murielle Leseqque

COORDINATIE VAN ICONOGRAFIE

Cecilia Paredes

COORDINATIE VAN DE DOSSIER

Murielle Leseqque

AUTEURS/ REDACTIONELE MEDEWERKING

Werner Adriaenssens, Anne-Lise
Alleaume, Françoise Aubry, Caroline
Berckmans, Olivier Berckmans, Guy
Conde-Reis, Stéphane Demeter, Denis
Derycke, Paula Dumont, Isabelle Leroy,
Marc Meganck, Christophe Mouzelard,
Muriel Muret, Isabelle Pauthier,
Michel Provost, Christian Spapens,
Brigitte Vander Bruggen, Linda Van
Santvoort, Tom Verhofstadt, Wivine
Wailliez, Benjamin Zurstrassen.

VERTALING

Gitracom, Hilde Pauwels, Erik
Tack, Data Translations Int.

NALEZING

Koenraad Raeymaekers, Wim Kenis,
Coralie Smets, Tom Verhofstadt en
de leden van het redactiecomité.

VORMGEVING

La Page sprl

ONTWERPER VAN DE MAQUETTE

The Crew communication sa

DRUK

IPM printing

VERSPREIDING EN ABONNEMENTENBEHEER

Cindy De Brandt, Brigitte
Vander Bruggen.
bpeb@sprb.irisnet.be

BEDANKINGEN

Mathilde Bell Andrade, Michel Gilbert,
Michel Huynh, Robrecht Janssen,
Tom Verhofstadt, Soetkin Vervust.

VERANTWOORDELIJKE UITGEVER

Bety Waknine, directeur-generaal
van Brussel Stedenbouw en Erfgoed/
Gewestelijke overheidsdienst
Brussel, CNN – Vooruitgangstraat
80, 1035 Brussel.

De artikelen zijn gepubliceerd
onder de verantwoordelijkheid
van de auteurs. Alle rechten voor
het reproduceren, vertalen of
herwerken zijn voorbehouden.

CONTACT

Directie Monumenten en
Landschappen – Cel Sensibilisatie
CNN – Vooruitgangstraat 80, 1035 Brussel
[http://www.erfgoed.brussels
broh.monumenten@gob.irisnet.be](http://www.erfgoed.brussels
broh.monumenten@gob.irisnet.be)

HERKOMST VAN DE FOTO'S

Mochten er ondanks onze inspanningen
om alle reproductierechten te betalen
toch nog gerechtigden zijn die niet
gecontacteerd werden, dan worden zij
verzocht zich kenbaar te maken bij de
Directie Monumenten en Landschappen
van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest.

LIJST MET AFKORTINGEN

AML – Archives et Musée de la Littérature
APEB – Association pour l'Étude du Bâti
CIDEP – Centre d'Information, de
Documentation et d'Étude du Patrimoine
DCBSO – Documentatiecentrum van
Brussel Stedelijke Ontwikkeling
GOB – Gewestelijke
Overheidsdienst Brussel
KBS – Koning Boudewijnstichting
KIK-IRPA – Koninklijk Instituut voor
het Kunstpatrimonium / Institut
royal du Patrimoine artistique
KMKG – Koninklijke Musea voor
Kunst en Geschiedenis
KMSKB – Koninklijke Musea voor
Schone Kunsten van België
MSB – Museum van de Stad Brussel
SAB – Stadsarchief Brussel
ULB – Université libre de Bruxelles
VUB – Vrije Universiteit Brussel

ISSN

2034-578X

WETTELIJK DEPOT

D/2017/6860/009

Cette revue paraît également
en Français sous le titre
Bruxelles Patrimoines.

Erfgoed Brussel Reeds verschenen

001 - November 2011
Terug naar school

002 - Juni 2012
De Hallepoort

003-004 - September 2012
De kunst van het bouwen

005 - December 2012
Hôtel Dewez
Extra nummer 2013
Het erfgoed schrijft onze geschiedenis

006-007 - September 2013
Brussel, m'as-tu vu ?

008 - November 2013
Industriële architectuur

009 - December 2013
Parken en tuinen
010 - April 2014
Jean-Baptiste Dewin

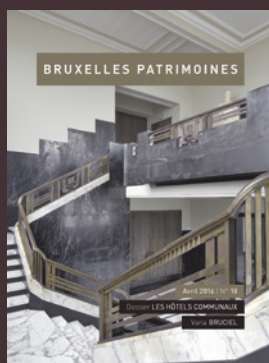
011-012 - September 2014
Geschiedenis en herinnering

013 - December 2014
Cultusgebouwen

014 - April 2015
Zoniënwoud

015-016 - September 2015
Ateliers, fabrieken
en kantoren

017 - December 2015
Stadsarcheologie

018 - April 2016
De Gemeentehuizen

019-020 - September 2016
Stijlen gerecycleerd

021 - December 2016
Victor Besme

www.erfgoed.brussels

BRUSSEL STEDENBOUW EN ERFGOED
GEWESTELIJKE OVERHEIDSDIENST BRUSSEL

10 €

ISBN 978-2-87584-142-1